

Gülyaz Zeynallı
Azərbaycan Dillər Universiteti

10.30546/2518-752X.1.601.010

MÜASİR İNGİLİS DİLİNDƏ ELLİPTİK KONSTRUKSIYALARA DAİR

Açar sözlər: *ellipsis, natamam, başlanğıc, orta, son, ixtisar*

Keywords: *ellipsis, incomplete, initial, medial, final, reduction*

Ключевые слова: *эллипсис, неполный, начальный, срединный, последний, редукция*

Giriş.Cümlə – bitmiş fikri ifadə edən söz və ya söz birləşməsidir. O, ünsiyyət prosesində əsas kommunikativ vahid kimi çıxış edir. İnsanlar ünsiyyət zamanı müxtəlif struktur və məzmun xüsusiyyətlərinə malik cümlələrdən istifadə edərək fikirlərini ifadə edirlər. Ünsiyyət prosesində işlədilən cümlələr fikri ifadə etmək məqsədinə və eləcə də qrammatik quruluşuna görə müxtəlif olur. Danışanın kommunikativ niyyətindən, eləcə də ünsiyyətin məkan və zaman kontekstindən asılı olaraq ingilis dilində tez-tez istifadə olunan cümlə tiplərindən biri də yarımçıq və ya elliptik cümlələrdir. Elliptik cümlələrə daha çox şifahi nitqdə və dialoji diskursda rast gəlinir. Müasir dilçilikdə bu cür cümlələrin struktur və funksional xüsusiyyətləri xüsusi tədqiqat predmetinə çevrilmişdir. Elliptik cümlələr o cümlələrdən, bədii ədəbiyyat nümunələrində geniş şəkildə istifadə edilir. Bu cür cümlələrin əsas xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, müəyyən sintaktik üzvlər, əsasən təkrar olunan və ya mənası kontekstdən aydın olan komponentlər, danışanların ünsiyyətindən asılı olaraq, həmin cümlə üzvünə ehtiyac hiss olmadığı zaman buraxılır.

Ellipsis nitqi daha yığcam və təsirli edən bədii ifadə vasitəsidir və yunanca– çatışmazlıq, əskiklik deməkdir. Ellipsisin əsas mahiyyəti ondan ibarətdir ki, buraxılan söz və ya ifadə cümlənin mənasını pozmur, əksinə, nitqi daha yığcam, ifadəli və təbii edir. Məsələn:

Coming? (= Are you coming?)

Hands up! (= Put your hands up!)

Back in five. (= I'll be back in five minutes.)

İ.F.Vardul qeyd edir; "Əgər ellipsis haqqında ən geniş yayılmış anlayışdan çıxış etsək, bu hadisəni izah etmək üçün, fikrimizcə, qəbul etmək lazımdır ki, bütün təbii dil sistemləri informasiyanın ötürülməsinin iki əsas fərqli üsuluna malikdir. Onlardan biri informasiyanın dil vahidlərinin, sintaksem və frazemlərin, birbaşa istifadəsi yolu ilə ötürülməsidir, yəni mesajın bütün komponentləri (tema və rema) müvafiq frazemlərlə təmsil olunmaq yolu ilə. İkinci üsul isə sintaksem və frazemlərdəki informasiyanın dolayısı yolla, bu vahidlərin özləri istifadə olunmadan ötürülməsindən ibarətdir. [2, s. 301]

Kontekst və situasiya cümlənin (informasiya aktının) üzvlərinin məzmununu dəqiqləşdirmək qabiliyyətinə malikdir; xüsusilə, sintaksem (frazə) şəklində

təqdim olunmamış, lakin digər cümlə, informasiya və ya desiqnat üzvləri tərəfindən dəyişən (var olan) kimi proqnozlaşdırılan üzvləri konkret informasiyalarla doldura bilir. Beləliklə, sintaksemin (frazə) məzmunu onların birbaşa işlədilməsi olmadan da ifadə oluna bilər. [2, s.302]

K.M.Abdullayev ellipsisin cümlənin mövqeyi vasitəsilə reallaşa bildiyini və mətn və situasiyanın köməyi ilə üzə çıxma bildiyini yazır. Bu vasitə ilə ellipsis “*xatırladılır*”, yaxud “*doldurulur*”.

M.G. Kobel qeyd edir: “Ünsiyyət zamanı biz adətən tam strukturlu cümlələrlə danışırıq” faktı, “cümlə” anlayışını, eləcə də cümlənin xətti quruluşu ilə bağlı mövcud fərziyyələri zəiflədərək əsas nəzəri prinsipləri şübhə altına alır. [4, s. 284]

Natamam cümlələrin mövcudluğu, onların tam cümlələrlə müqayisəsində əksini tapır. Məsələn, “*Thought so*” deyərkən bu, həmin cümlənin tam modelinin (*I thought so*) olması ilə əlaqədardır. Bu cür cümlələr məna baxımından natamam deyil, çünki onlar ifadə etmək istədikləri fikri tam şəkildə çatdırır. Onlar yalnız qrammatik quruluş baxımından natamam sayılır. Yəni “natamam cümlə” anlayışı yalnız qrammatik kateqoriyadır və fikrin tamlığına, yəni məzmun planına aid deyil. Tam və elliptik cümlələr üzərində araşdırma aparən dilçilər həm tam cümlə anlayışının tərifində, həm də elliptik cümlə növlərinin təsnifatında müxtəlif yanaşmalar irəli sürmüşlər. Bu sahədəki mülahizələr fərqli nəzəri baxış bucaqlarına əsaslandığı üçün tədqiqatçılar arasında yekdil fikir formalaşmamışdır. Məsələnin müzakirəsində əsas fikir ayrılığı “tamlıq” və “natamamlıq” anlayışlarının müəyyən edilməsində hansı meyarın əsas götürülməsindən ibarətdir: cümlənin semantik və ya struktur tamlığı. Əgər natamamlığın meyarı kimi cümlənin məna baxımından natamamlığı qəbul edilərsə, onda bizim nitqimizin çox hissəsi məna baxımından tamamlanmamış cümlələrdən ibarət ola bilər. Hətta quruluşca tam olan əlaqəli nitqin əhəmiyyətli hissəsi də, kontekstdə fikir tamlığını ifadə etməyə bilər. Şəxs və işarə əvəzlilikləri, “*da, də*”, “*həmçinin*” bağlayıcı ədatları, əvvəlki nitqə münasibət bildirmək üçün işlədilən “*yuxarıda göstərilən*”, “*adlanan*” kimi ifadələrin işləndiyi cümlələr struktur cəhətdən tam olsa da, kontekst xaricində semantik cəhətdən natamamdır, və baxmayaraq ki, belə cümlələr qrammatik olaraq tamdır, bu tamlıq formal və nisbi xarakter daşıyır, çünki mesajın həqiqi mənası yalnız kontekstdən aydın olur.

Dilçilikdə elliptik cümlələr müstəqil sintaktik quruluşlar kimi təsvir olunur və onlar funksional statusu konstitutiv dəstək nəticəsində əldə edir. Kommunikativ yanaşma ilə baxıldıqda, elliptik cümlələrin semantik strukturunun formalaşmasında onların linqvistik və ekstralingvistik kontekstdən asılılığı üzə çıxır.

XX əsrin ikinci yarısında dilçilər “elliptik cümlə” anlayışından geniş şəkildə istifadə etmiş, lakin bu anlayışı fərqli mənalarda izah etmişlər. Bu termin “natamam cümlə” ilə eyni məna daşıyan sinonim kimi istifadə olunmuşdur. Bu yanaşma çərçivəsində “elliptik cümlə” terminindən V.Q. Admoni, S.Q. Barxudarov, V.A. Beləşapkova, N.S. Valgina və A.A. Reformatski kimi dilçilərin elmi əsərlərində rast gəlmək mümkündür.

Qərb dilçilik məktəbinin nümayəndələri elliptik cümlələri formal olaraq natamam cümlələrə aid edərək bura bəzi ifadələri, mübtədası olmayan əmr cümlələrini, həmçinin üzvləri olan bəzi cümlə növlərini aid edirlər.

H.P.Stokou elliptik cümlələrə bitkin bir fikrin ifadəsi üçün bir və ya bir neçə sözün çatışmadığı cümlələri aid edir (məsələn: *You and I can lift this, I don't know what to do*) [10, s. 118]

H.Poutsma elliptik cümlələrə mübtəda, xəbər və ya hər ikisinin iştirak etmədiyi, həmçinin kontekstdən bərpa oluna bilməyən cümlələri aid edir. O, elliptik cümlələrin beş müxtəlif növünü ayırd edir: faktı ifadə edən cümlələr (*No pains, no gains*), duyğuları bildirən ifadələr (*All right!*), sual cümlələri (*What about her?*), ritorik suallar və nida cümlələri (*One knows the value of freedom, what then?*), əmr cümlələri (*Your passport, please*) [7]

B.A. İliş “məntiqi və ya qrammatik baxımdan zəruri hesab olunan, lakin kontekst vasitəsilə bərpa oluna bilən hər hansı cümlə üzvünün buraxıldığı ifadəni” elliptik ifadə adlandırır. [3, s. 262]

Yuxarıda deyilənlərdən göründüyü kimi, ingilis dilində “elliptik cümlə” anlayışı qrammatik mahiyyəti və struktur quruluşuna görə tamamilə fərqli cümlə tiplərini əhatə edir. Bir qayda olaraq, bu cümlələr kontekstdə asanlıqla bərpa oluna bilən hər hansı bir elementin buraxıldığı natamam cümlələrlə eyniləşdirilir. Azərbaycan dilində elliptik cümlələr ingilis dilinə nisbətən daha geniş istifadə olunur. Azərbaycan dilində şəkilçilərin zənginliyi feil formalarının buraxılmasına şərait yaratdığı halda, ingilis dilinin analitik quruluşu buna imkan vermir. Bu səbəbdən də, Azərbaycan dilindəki elliptik cümlələrin (xüsusi anlamda) ingilis dilində tam qarşılığını tapmaq çətindir.

Ellipsis, dil vahidinin struktur baxımından sıxılmasıdır və bu, cümlənin və ya ifadənin hər hansı bir hissəsinin sintaktik olaraq ixtisara uğramasıdır. Elliptik strukturlar bir qayda olaraq dialoji nitqdə geniş istifadə olunur. Dialoqda duyğuların ifadəsi çox vaxt elliptik cümlələrin ustalılıqla və təbii şəkildə istifadə olunması ilə əlaqədardır, belə ki, tamamlanmamış (elliptik) cümlələr dialoji nitqin ifadəliliyinə təsir göstərir. Dialoq zamanı cümlənin müəyyən hissələri atılır və ya bu hissənin ixtisarı ünsiyyətə mane olmur və qarşı tərəfin öncəki sözlərindən reduksiya olunmuş hissə aydın olur. Ellipsisdən rəsmi yazı üslubunda və mətbuat başlıqlarında ifadənin qısaldılması və ya müəyyən məqamların qeyri-müəyyən saxlanması məqsədilə də istifadə oluna bilər.

Elliptik cümlələri natamam cümlələrin müstəqil bir tipi kimi ilk dəfə fərqləndirən A.M. Peşkovski olmuşdur. Müəllif cümlənin natamamlığına səbəb olan amilləri müəyyənləşdirmiş və bu amillərə əsaslanaraq “stasionar elliptik cümlələr” termini ilə adlandırdığı cümlə növlərini təhlil etmişdir. [6, s. 362].

Müasir dilçilikdə formal-qrammatik yanaşmanı dəstəkləyən alimlər ellipsisi sadə cümlənin strukturunda bəzi elementlərin ixtisarı kimi görürlər, kommunikativ istiqamətin nümayəndələri isə elliptik cümlələri dialoji nitqin əsas strukturları kimi qəbul edir, onları müəyyən kontekstə uyğun formalaşmış hesab edirlər. Bu baxımdan, onlar kommunikativ təmələ malikdirlər və buna görə də onların natamamlığı barədə danışmaq olmaz. Görünür, məhz bu səbəbdən son dövrlərdə geniş istifadə olunan “elliptik cümlələr” termini kifayət qədər əsaslı sayılır. Lakin bəzən elliptik quruluşların mənasını kontekst olmadan anlamaq çətinləşir, hətta mümkünəz olur. Dialoqun düzgün qurulması üçün hər dilin qrammatik quruluşu əsasında elliptik cümlələrin məqsədəuyğun və düzgün istifadəsi vacibdir. Məsələn,

ingilis dilində geniş istifadə olunan bəzi elliptik strukturlar Azərbaycan dili kontekstində sintaktik və ya üslubi baxımdan uyğun gəlməyə bilər.

Sintaktik strukturda müəyyən komponentlərin kontekstdən çıxarılaraq ixtisar edilməsi hadisəsi olan ellipsis, cümlədəki mövqeyinə görə üç qrupa ayrılır. Bu təsnifat ellipsisin cümlənin strukturundakı mövqeyinə əsaslanır.

I Başlanğıc mövqeyin ellipsisi (initial ellipsis) – cümlənin əvvəlində kontekstdən aydın olan və təkrar edilməsinə ehtiyac duyulmayan söz və ya ifadələrin ixtisar edilməsidir. Əksər hallarda başlanğıc mövqedə baş verən ellipsis situativ olur və daha çox şifahi danışqda və qeyri-rəsmi ünsiyyətdə istifadə olunur. Elliptik konstruksiyalarda ilkin mövqedə reduksiyaya uğrayan sintaktik element, bir qayda olaraq, mübtəda funksiyasında işlənmiş birinci və ya üçüncü şəxsin təkində olan əvəzlik olur. Məsələn:

Turned out he had a serious illness.

R.Kverk başlanğıc mövqedəki ellipsisin əsas nümunələrindən biri kimi, əsasən sabit ifadələr və ya idiomatik konstruksiyaların tərkibində müşahidə olunan artikl və ya sözönlərinin reduksiyası hadisəsini göstərir və buna aid nümunələr təqdim edir. Məsələn:

(The) Point is, we need to act fast.

(Of) Course he's there. [8, s. 899]

Bu kimi nümunələrin təhlili göstərir ki, ilkin situativ ellipsis daha çox qrammatik deyil, fonoloji xarakter daşıyan bir proses kimi çıxış edir.

Pity he won't help. (*Təəssüf ki, o, kömək etməyəcək*)

Car still not working? (*Maşın hələ də işləmir?*) kimi nümunələrdən də aydın olur ki, ellipsis qrammatik vahidlərin sərhədlərini aşır və cümlənin tam ifadə olunmuş hissəsində ilk vurğulu hecaya qədər davam edir. “*Of course*” ifadəsində reduksiya da buna nümunədir. Bu cür ixtisarlər, ellipsisə məruz qalan hecaların müəyyən hallarda aşağı informasiya dəyərində malik olması ilə bağlıdır [8, s. 899].

Qeyri-rəsmi, sərbəst ünsiyyət tərzində ifadənin ixtisarla verilməsinə şərait yaradır – yəni, fikrin mənasının başa düşülməsi üçün zəruri olan hissələr saxlanılır, qalan strukturlar isə buraxılır. Nəticə etibarilə, ellipsisli cümlələr ingilis danışq dilinin spesifik konstituentlərinin əsasını təşkil edir və bu tip cümlələri təsvir etmək üçün onların semantik və struktur fərqləndirici xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirmək zəruridir.

2. Orta mövqeyin ellipsisi (medial ellipsis)

Bu, cümlənin orta mövqeyində müəyyən qrammatik elementlərin, xüsusilə təkrarlanan sözlərin, feillərin və ya ifadələrin, ixtisar edilməsi deməkdir. Məqsəd ünsiyyəti daha yığcam və səmərəli etməkdir. Məsələn:

John can speak French, and Mary can (speak French) too.

Xəbərin orta mövqedəki reduksiyası hallarına natamam mürəkkəb cümlələrdə ikinci tərəfin xəbərinin, eləcə də bəzi hallarda hər iki tərəfinin xəbərinin reduksiyası misal göstərilə bilər. Məsələn:

1) *Some students prepared well; others, not so much.* (*Some students prepared well; others did not prepare well.*)

2) *The night silent, the stars above.* (*The night was silent, and the stars were above.*)

Bəzi hallarda xüsusi sual cümlələrində xəbər funksiyasını yerinə yetirən köməkçi feil (məsələn, *are, do, can* və s.) orta mövqedə ixtisar olunur:

Where you going? What you want?

Digər dilçi alimlər kimi, R.Kverk də bu tip reduksiya hallarının əsasən qeyri-rəsmi danışq nitqinə xas olduğunu və yazılı nitqdə isə norma xarici (nonstandard) dil vahidləri kimi qiymətləndirildiyini qeyd edir. Belə sual konstruksiyalarında “*you*” əvəzliyi fonoloji baxımdan asanlıqla zəifləyərək /ja/ formasına düşür. Həmçinin “*What*” sual əvəzliyindən sonra gələn fonemlərin fonoloji sadələşməsi və assimilyasiyası nəticəsində “*Whatcha*”, “*Wotcher*” kimi qeyri-standart yazılış formaları ilə təmsil olunan affrikasiya olunmuş tələffüz formaları meydana çıxır. [8, s. 899]

3. Son mövqeyin ellipsis (final ellipsis)

Ellipsis cümlənin sonunda baş verir. Yəni cümlənin son hissəsindəki informasiya buraxılır və cümlənin əvvəlində verilmiş struktura istinad edlir.

– *Are they going to join us later?*

– *They might. (= They might join us later.)*

Cümlənin son mövqeyində baş verən ellipsis hallarına dair digər nümunələrin də təhlilinə nəzər salaıq. “*I’ll tell you what*” və “*Say when*” kimi ifadələrdə struktur baxımından zəruri olan sintaktik komponentlər kontekstdən asılı olaraq reduksiya olunmuşdur. Bu tip ifadələr, adətən, qeyri-rəsmi ünsiyyətdə istifadə olunan, situativ kontekstə əsaslanan və idiomatik xarakter daşıyan xüsusi sual cümlələrinin nümunələridir. Məsələn, “*I’ll tell you what*” ifadəsi struktur baxımından “*I’ll tell you what we can/should do.*” və ya “*Say when*” ifadəsi “*Say when you want me to stop.*” daha geniş sintaktik konstruksiyalarla tamamlanmağa imkan versə də, danışq kontekstində bu cür sonluqlar tez-tez buraxılır. Bu kimi hallarda müşahidə olunan ellipsis, əsasən danışanın praqmatik niyyətindən irəli gəlir və kontekstual qənaətililik prinsiplərinə uyğun olaraq, kommunikativ məqsədlərlə əsaslandırılır.

Mürəkkəb sintaktik vahidlərin elliptik formaları, strukturda baş və ya budaq cümlənin yer almadığı, lakin bunun nəticəsində heç bir struktur və ya semantik natamamlıq müşahidə olunmayan sintaktik konstruksiyalardır. Belə hallarda reduksiya olunmuş hissə kontekstin köməyiylə asanlıqla bərpa oluna bilir və bu, kommunikativ məqsədlərə heç bir maneə törətmir. Son mövqedə ellipsisin müşahidə olunduğu konstruksiyalardan biri də tamamlıq budaq cümləli mürəkkəb sintaktik vahidlərdir. Bu hal xüsusilə baş cümləsinin xəbəri semantik baxımdan tamamlıq tələb edən feillərlə (məsələn, *know, ask, tell*) ifadə olunan budaq cümlələrdə müşahidə olunur. Belə feillər sintaktik baxımdan tamamlıq tələb etsələr də, budaq cümlə strukturda açıq şəkildə verilməyə bilər. Bu zaman kontekst bu boşluğu kompensasiya edir və bağlayıcı əvəzlik və ya zərf (məsələn, *who, what, where* və s.) qorunub saxlanılsa da, həmin elementlərdən sonra işlədilən sintaktik strukturlar (yəni feil və ya digər cümlə üzvləri) aydın şəkildə müəyyən olunduğu üçün kontekstdən ixtisar edilir və anaforik olaraq əvvəlki mətnə əsasən rekonstruksiya olunur.

Someone is knocking at the door, but I don’t know who.

The meeting will be held somewhere, but they haven’t told us where.

C.Merçant bu tip sintaktik konstruksiyaların xüsusiyyətlərini təhlil edərək yazır: “Bağlayıcı vasitədən ayrılma ilə müşayiət olunan konstruksiyalar (preposition stranding) ilə ellipsisə uğramayan strukturlar arasında nəzərəcərpacaq sintaktik paralellik müşahidə olunur. Ümumi şəkildə ifadə etsək, əgər bir dilin sintaktik sistemi

adi “wh” – strukturları kontekstində bağlayıcının ayrılmasına imkan verirsə, həmin dil bu konstruksiya daxilində də bağlayıcıdan ayrılmanı qrammatik olaraq qəbul edir.” [5, s. 291]

Bəzi hallarda bu cür reduksiya olunmuş budaq cümlələr ambiqüvitetliyə səbəb olur. Məsələn, aşağıdakı cümlədə “*which*” bağlayıcı əvəzliyinin hansı ismə aid olduğu açıq şəkildə göstərilir, belə ki, “*which*” həm “*quote*” (sitat), həm də “*book*” (kitab) isimlərinə aid edilə bilər. Bu isə sintaktik və semantik baxımdan çoxmənalılıq yaradır və kontekstdən asılı olaraq müxtəlif şəkildə başa düşülə bilər.

He said he used the quote from the book, but didn't say which.

Cümlənin son mövqeyində baş verən ellipsis daha bir nümunəsi müqayisə konstruksiyaalarında müşahidə olunur. Belə hallarda, müqayisəyə cəlb olunan iki obyektə aid olan identik elementlər (feil və ya sifət) kontekstdə artıq məlum olduğundan reduksiya uğrayır. Bu elementlər sintaktik səviyyədə ixtisar olunur, lakin semantik interpretasiya baxımından hələ də mövcud sayılır. Məsələn:

This car is as expensive as that one.

Tom is more intelligent than Jack.

Bu cür ellipsis, sintaktik və qrammatik struktura əsaslanan, qaydalı və formal xarakter daşıyan ellipsis növünə aiddir. Formal ellipsis – struktur baxımından dilin sintaktik sisteminə əsaslanan və əvvəlcədən müəyyən edilmiş qaydalar çərçivəsində həyata keçirilən ixtisar formasıdır. Bəzi strukturlarda ellipsisə məruz qalmış budaq cümlənin tam şəkildə bərpası tələb olunmur. Məsələn:

If I am going too fast, please warn me (that I am going too fast).

Bu kimi reduksiya hallarının tam ellipsis hesab edilib-edilməməsi mübahisəlidir, çünki budaq cümlənin tam bərpası sintaktik baxımdan zəruri sayılmır. Nəticə etibarilə, burada zəif ellipsis (weak ellipsis) və ya struktur əsasında yaranan ixtisar prosesindən danışmaq mümkündür.

Paradiqmatik baxımdan elliptik cümlələr ümumi bir invariantın variantı kimi təqdim olunmalıdır ki, bu da transformasiya metodundan istifadəni zəruri edir. Cümlədə atılmış üzvlər haqqında tam təsəvvür yalnız müəyyən dil sisteminə həmin cümlənin bütün mümkün quruluşlarda olan digər cümlələrlə əlaqəsinin araşdırılması əsasında yaradıla bilər. Bunu iki elliptik cümlənin təhlilində görə bilərik:

1. *She can't sing tonight, so she won't ..*

2. *If they fix the car, we won't need to....*

Birinci cümlədə ixtisar olunmuş komponent kontekstdən aydın şəkildə müəyyən olunduğuna görə, onun bərpası ambiqüvitetlik yaratmır. İkinci nümunədə isə eyni sintaktik quruluş çərçivəsində müxtəlif semantik interpretasiyalar mümkün olduğundan, ixtisar olunmuş hissənin konkret şəkildə bərpası qeyri-müəyyənlik doğura bilər. Məsələn, *If they fix the car, we won't need to... cümləsi ...fix it ourselves /take a taxi*, və ya digər ehtimallarla tamamlanaraq müxtəlif mənalar daşıya bilər. Bu kimi hallar ellipsis konstruksiyaalarında kontekstin və pragmatik birləşmələrin nə qədər mühüm rol oynadığını göstərir.

İşin elmi yeniliyi

Ellipsis mövqeyinə əsaslanan təsnifat dilçilikdə nisbətən az araşdırılmış yanaşmalardandır. Bu yanaşma vasitəsilə ellipsis funksional imkanlarını daha dəqiq müəyyənləşdirmək mümkündür. Tədqiqatda natamamlıq meyarları semantik və qrammatik əsaslara görə fərqləndirilərək sistemləşdirilmişdir. Araşdırma

məhz bu aspektlərdən ellipsisin dil sistemindəki funksional yerini və rolunu yeni prizmadan təhlil edir.

İşin praktik əhəmiyyəti

Tədqiqat nəticələri praktiki dilçilikdə – xüsusilə ünsiyyətin analizi, nitq təhlili və tərcümə sahələrində tətbiq oluna bilər. Ellipsisin kontekstdən asılı şəkildə müəyyənləşdirilməsi, mətnlərin düzgün anlaşılması və interpretasiyası üçün mühüm baza yaradır. Bu yanaşma həm də dilin tədrisində natamam cümlələrin öyrədilməsinə və funksional təhlilinə yeni baxış qazandırır.

Nəticə

Elliptik cümlələr haqqında danışarkən biz onun ünsiyyət vahidi kimi funksiyasına və tərkibinə diqqət yetirdik. Bu cümlələrin ən vacib xüsusiyyətlərindən biri də intonasiyadır. Şifahi nitqdə emosional çalarları ifadə etməyin əsas vasitələrindən biri və cümlələrin sintaktik vahid kimi birləşməsinin mənaça göstəricisi intonasiya olduğu halda, yazılı nitqdə bu rolu durğu işarələri oynayır. Ünsiyyətin təbii və qeyri-rəsmi olması ifadələrin qısaldılmasına şərait yaradır və bu zaman mənanın anlaşılması üçün yalnız vacib olan hissələr cümlədə saxlanılır. Buna görə də, dil vasitələrinin qənaətlı istifadəsini anlamaq üçün elliptik cümlələrin tədqiqi olduqca önəmlidir.

Ədəbiyyat:

1. Abdullayev, K. M., Məmmədov, A. Y., Musayev, M. M., & başqaları. (2012). Azərbaycan dilində mürəkkəb sintaktik bütövlər. Bakı: Mütərcim.
2. Вардудль, И. Ф. (2006). Основы описательной лингвистики: синтаксис и супрасинтаксис (2-е изд., предисл. В. М. Алпатов). Москва: URSS.
3. Ilyish, B. A. (1965). The structure of modern English. Moscow: Prosveshenie.
4. Kobele, M. G. (2016). Actual language use and competence grammars. Theoretical Linguistics, 42, 277–290.
5. Merchant, C. (2002). Swiping in Germanic. In C. J.-W. Zwart & W. Abraham (Eds.), Studies in Germanic Syntax (pp. 289–315). Amsterdam: John Benjamins.
6. Пешковский, А. М. (2001). Русский синтаксис в научном освещении. Москва: УРСС.
7. Poutsma, H. (1926). Grammar of Late Modern English (Vol. II). Groningen.
8. Quirk, R., Greenbaum, S., & Leech, G. (1985). A comprehensive grammar of the English language. London & New York: Longman.
9. Show, G. B. (1977). A fearless champion of the truth. Moscow: Progress Publishers.
10. Stokoe, H. P. (1937). The understanding of syntax. London: Linguistics Press.

Gulyaz Zeynalli

Summary

ON ELLIPTICAL CONSTRUCTIONS IN MODERN ENGLISH

The article deals with three main types of ellipsis, classified according to their position within the sentence. It is noted that elliptical elements can be restored based on context, with reference to the preceding, current, or following sentence, or situationally. The study also emphasizes that ellipsis occurs more frequently in dialogic speech, which is attributed to its emergence as a result of natural patterns in language development. The role of the principle of linguistic economy, as well as various linguistic and extra-

linguistic factors, in the formation of this phenomenon is analyzed. The article also summarizes the scientific approaches of various researchers to the phenomenon of ellipsis and supports them with relevant examples.

Гюльяз Зейналлы

Резюме

**ОБ ЭЛЛИПТИЧЕСКИХ КОНСТРУКЦИЯХ В СОВРЕМЕННОМ
АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ**

В статье рассматриваются три основные типа эллипсиса в зависимости от его позиции в предложении. Отмечается, что эллиптические элементы могут восстанавливаться на основе контекста с опорой на предыдущее, текущее или последующее предложение, либо ситуативно. Также подчеркивается, что эллипсис чаще встречается в диалогической речи, что объясняется его возникновением как результатом естественных закономерностей развития языка. Анализируется роль принципа языковой экономии, а также различных лингвистических и экстралингвистических факторов в формировании данного явления. В статье обобщены научные подходы различных исследователей к феномену эллипсиса и обоснованы соответствующими языковыми фактами.

Rəyçi: dos. A.Y.Nacızadə